

МОВНО-СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ГЕТЕРИ У ДІАЛОГАХ ЛУКІАНА (НА МАТЕРІАЛІ “ДІАЛОГІВ ГЕТЕР”)

У статті розглядаються мовно-стилістичні засоби формування образу гетери на матеріалі “Діалогів гетер” Лукіана. Визначено характерні мовні та поетичні засоби (тропи та фігури), якими послуговується автор для створення образів своїх героїнь.

Ключові слова: мовно-стилістичні засоби, конотація, суб'єктивна авторська модальність, образ, епітет, порівняння.

Гетери займали визначальне місце у приватному та суспільному житті грецького полісу. Від мешканок будинків розпусти їх відрізняли особлива пошана та повага, якою вони користувалися через освіченість, а подекуди інтелектуальність. У грецькій античності на продажну любов дивилися без забобонів. У житті майже кожної визначної особистості, що залишила помітний слід в історії еллінів, простежується вплив якої-небудь знаменитої гетери. Це засвідчено, зокрема, у творах античної літератури.

Грецька літературна традиція містить чимало художніх творів, присвячених гетерам. Окрім Лукіанових “Діалогів гетер” відомим є також твір Махона Сикіонського, який більшу частину життя провів в Александрії і був наставником Аристофана Візантійського. Гетера була невід'ємним персонажем і у римській літературній традиції (зокрема, згадаймо комедії Плавта, у яких образу гетери було відведене особливе місце).

Слід зазначити, що термін ἡ ἑταίρα гетера поступово став константним для грецької етнічної картини світу, про що свідчить також наявність дериватів: ἡ ἑταίρα = ἡ ἑταίρις = ἡ ἑταίρα подруга, товаришка, коханка, гетера; ἑταίρεύομαι = ἑταίρεῖω займатися розпустою; ἡ ἑταίρησις розпуста; ἑταίρικῶς по образу гетер, розпусно; ἡ ἑταίριστρα розпуста жінка.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю з'ясувати механізми творення образу гетери за допомогою мовних засобів, тропів та фігур, що виступають оціночними судженнями щодо героїнь діалогів, а також розглянути структурні особливості і стилістичну роль засобів поетики, якими послуговується Лукіан, у контексті формування образу гетери.

Метою дослідження було виявити мовні та стилістичні засоби (тобто, тропи та фігури), які використовувалися для формування образу гетери, на матеріалі “Діалогів гетер” Лукіана.

Предметом дослідження є мовні (лексичні, фразеологічні одиниці) та стилістичні засоби (тропи та фігури) творення образу гетери у “Діалогах гетер” Лукіана.

Об’єкт дослідження становлять особливості використання мовних та стилістичних засобів (тропів та фігур) у літературному творі, якими послуговується автор для формування образу гетери.

Термін “образ” має кілька тлумачень. Так, у філософії він розглядається як “...результат відображення об’єкта у свідомості людини” (зокрема, у працях таких науковців, як Л. Ільїчев, П. Федосєєв, С. Ковальов, В. Панов). Із позиції літературознавства “образ” – це загальне уявлення письменника та читача про героя чи події. Образна уява про світ, героя або факт, суміщене бачення двох світів, асоціація, зіставлення двох подібних реалій – психологічний аспект бачення проблеми. Здатність мовних засобів створювати і нести в собі образ – це мовний аспект проблеми.

Дослідженням особливостей використання тропів та фігур у художній літературі та, зокрема, у процесі формуванні художнього образу присвячені праці таких мовознавців, як Ю. Булаховська, А. Веселовський, О. Потєбня, Є. Гончарова, А. Домашнєва, С. Нікітіна, І. Шишкіна.

Одним з важливих аспектів зображення персонажа є його портретна характеристика. У сучасній лінгвістиці при дослідженні художнього тексту аналіз лінгвістичних засобів портретної характеристики у зв’язку з теорією мовної комунікації є предметом дослідження таких мовознавців, як Є. Горшенєва, Л. Голоюх, Ю. Карпенко, О. Потєбня. Портрет літературного персонажа, за твердженням І. Гальперіна, реалізує два завдання одночасно: здійснює функцію представлення персонажа і відображає авторське ставлення до нього, в іншій термінології – авторську модальність [Гальперин, 2007].

Існують різні засоби формування та вираження суб’єктивно-модальних значень. Найчисельнішими прийомами реалізації суб’єктивної модальності у характеристиках Лукіанових гетер є епітет – сильний і прямий шлях демонстрації авторського ставлення до зображуваних подій та героїв, рідше – порівняння, метафори, які передають не лише особисте ставлення до створеного образу, а і його оцінку. Позитивна оцінка героїв, яким симпатизує автор, проявляється у використанні автором у портретній характеристиці таких епітетів: ἀραιός [Luc. D. Meretr. 1.2] *тонкий, ніжний, слабкий, вузький*; ἐπίσημος [Luc. D. Meretr. 1.2] *знаковий, чудовий*; εὐμήκης [Luc. D. Meretr. 1.2] *великий, довгий, значної довжини*. Образи негативних (з позиції Лукіана) героїв отримують низку епітетів із негативною конотацією: λεπτός [Luc. D. Meretr. 1.2] *облущений, облуплений, тонкий, худий, вузький*; πελῖος [Luc. D. Meretr. 1.2] *темно-синій, почервонівший*; Γοργόνα παμπόνηρος [Luc. D. Meretr. 1.1] *зла Горгона*; ῥῖς μακρά [Luc. D. Meretr. 1.2] *великий ніс*. Показово, що переважають у Лукіана епітети з пейоративною конотацією.

Особливу роль в організації діалогового матеріалу відіграє мова Лукіана – проста і виразна, проте зовсім не бідна, сповнена засобів поетичної виразності. Про це свідчать не лише майстерно підібрані автором влучні засоби поетичної виразності щодо характеристики гетер, а й звороти, що виступають оціночними судженнями гетер з боку інших героїв: μέμηνας, ὦ Μύρτιον, ἢ κραιπαλᾶς; [Luc. D. Meretr. 2.3] *А чи ти глузд втратила, а чи п'яна, Міртіє?; ἔτι σου ληρούσης, ὦ Μύρτιον, ἀκούσομαι* [Luc. D. Meretr. 2.2] *Скільки я маю слухати твої дурниці, Міртіє.*

Провідну роль у формуванні образу гетери відіграють також імена Лукіанових героїнь. Відтак, особливості характеру чи риси зовнішності гетери яскраво розкриваються автором шляхом використання антономазії у повному обсязі. Серед імен гетер зустрічаються, зокрема, Γλυκέρα *Солодка*; Μύρτιον *Миртова ягідка* (від τὸ μύρτον *плід мирти, миртова ягода*); Πάμφιλος *Різна* (від πάμφιλος *різномірний, змішаний*); Μέλιττα *Бджілка* (від ἡ μέλιττα / μέλισσα *бджола*); Βάκχης *Вакханка* (від ἡ βάκχης / βάκχη *вакханка*); Λέαινα – *Левиця* (форма жіночого роду від ὁ λέων *лев*); Κρωβύλη *Султана* (від ὁ κρωβύλος *султан; гребінь на шоломі*); Ἀμπελίς *Виноградна лоза* (від ἡ ἄμπελος *виноградна лоза*); Χρυσίς *Золота* (від χρυσοῦς *золотий*); Παννυχίς *Святкова* (від ἡ παννυχίς *всеношна молитва, святкування*); Χελιδόνιον *Ластівочка* (від ἡ χελιδών *ластівка*); Τρούφαινα *Розкішна* (від τρούφᾶω *жити у розкошах, розкошувати*).

Менш частотним є вживання фразеологізмів: σκιαμαχοῦσα ἐξεῦρες [Luc. D. Meretr. 2.2] *влаштовуєш змагання з тінню* (про тих, хто марно щось робить); ἡ ἀπὸ Σκυθῶν ῥῆσις [Luc. D. Meretr. 10.4] *скіфська мова* (незрозуміле висловлювання); оксиморон: γυναῖκας ἀρρενωπούς [Luc. D. Meretr. 5.2] *мужеподібні жінки*; перифраз: φενάκη βαθεῖα [Luc. D. Meretr. 1.2] *пишна обманка* (тобто перука); ἑταίρα συνεῖναι [Luc. D. Meretr. 10.3] *відвідувати гетеру* (тобто, займатися розпустою); порівняння: ὅλη δὲ ἀπὸ τοῦ αὐχένος ἐς τὰ γόνατα παρδάλει ἕοικεν [Luc. D. Meretr. 11.3] *вся ж вона від колін до шиї нагадує леопарда.*

Спираючись на класифікацію, розроблену Г. Стариковою, лексику, яка використовується на позначення візуального образу гетери у творі Лукіана, можна розподілити на такі лексико-тематичні розряди:

1. Соматична лексика: лексичні одиниці, які позначають тіло людини та його частини (голова, обличчя, очі, ніс, руки тощо), напр. τὰ σκέλη [Luc. D. Meretr. 3.2] *ноги*; τὰ τρίχα [Luc. D. Meretr. 1.2] *волосся*; τὰ χεῖλη [Luc. D. Meretr. 1.2] *губи*.

2. Вестиальна лексика: лексичні одиниці, які називають одяг, взуття, напр. τὰ ἔρια ἐπὶ τὴν γαστέρα [Luc. D. Meretr. 2.3] *хутро на живіт*.

3. Кинетична лексика: лексичні одиниці, які позначають міміку, жести, напр. ἐπαληθεύειν τὸ σκῶμμα [Luc. D. Meretr. 2.2] *кидати насмішку*.

У результаті аналізу використання мовно-стилістичних засобів формування образу гетери у “Діалогах” Лукіана Самосатського виявлено наступне:

- найбільшу групу становлять поетичні засоби на позначення зовнішності: ὅλη δὲ ἀπὸ τοῦ ἀρχένου ἐς τὰ γόνατα παρδάλει ἕοικεν [Luc. D. Meretr. 11.3] *вся ж вона від колін до шиї нагадує леопарда; λεπτὰ ἔχουσα τὰ σκέλη* [Luc. D. Meretr. 3.2] *яка має худі ноги; τὰ χεῖλη δὲ πελιδνά* [Luc. D. Meretr. 3.2] *посинілі губи; τὸν εὐπάρουφον λέγω* [Luc. D. Meretr. 1.1] *я кажу про чудово одягненого чоловіка, де εὐπάρουφος пишно одягнений; εἰ πάνυ γλαυκοῦς ἔχει αὐτοὺς μηδὲ ὅτι διάστροφοί εἰσι καὶ ἐς ἀλλήλους ὀρῶσι* [Luc. D. Meretr. 2.1] *якщо вона має занадто світлі й косі очі, що дивляться одне на одного; γυναικας ἀρρενωπούς* [Luc. D. Meretr. 5.2] *мужеподібні жінки (“з чоловічими ногами”) – авторський неологізм; ἡ γυνὴ δὲ δεινῶς ἀνδρική ἐστίν* [Luc. D. Meretr. 5.2] *жінка ця має багато чоловічого*. Це, зокрема, є свідченням того, що для гетер у ставленні до інших найважливішим був зовнішній вигляд, а не морально-етичні якості.

- поетичні тропи на позначення морально-етичних якостей також є досить частотними: φιλοτιμότερον μὲν, ὧ̃ θυγάτηρ [Luc. D. Meretr. 3.3] *ти занадто себелюбна, дочко; Γοργόνα ἢ παμπόνηρος* [Luc. D. Meretr. 1.1] *зла Горгона*.

- найменша кількість засобів поетичної виразності вживається на позначення характеристик, що окреслюють роль героїнь у суспільстві, їх взаємостосунки та ставлення одна до одної: Μέγισταν τὴν πλουσίαν [Luc. D. Meretr. 5.1] *заможну Мегілу; μισομένη γυνὴ* [Luc. D. Meretr. 4.1] *ненависна жінка; ἔταιρίστρια* [Luc. D. Meretr. 5.2] *розпусна жінка; ὧ̃ φιλάτη* [Luc. D. Meretr. 1.1] *люба; τοῦτο γοῦν καὶ μόνον ἐπριάμην τοῦ σοῦ ἔρωτος, ὅτι μου τηλικαύτην πεποίηκας τὴν γαστέρα καὶ μετὰ μικρὸν παιδοτροφεῖν δεήσει, πρᾶγμα ἔταιρα βαρύτερον* [Luc. D. Meretr. 2.1] *лише те я отримала від твого кохання, що ти зробив мені такий великий живіт, і вже скоро мені доведеться виховувати дитину, а це найважча справа для гетери*.

Отже, основними мовно-стилістичними засобами формування образу гетери у “Діалогах гетер” Лукіана є епітети, фразеологічні одиниці, розгорнуті порівняння, звороти. Варто зазначити, що переважна більшість Лукіанових характеристик стосується саме зовнішності гетер, що свідчить про домінанту саме цієї риси у формуванні ставлення до гетер та ставлення гетер до інших. Дослідження мови діалогів Лукіана доводить його майстерність, який створює образи, портретні характеристики не стихійно, а

цілеспрямовано, ураховуючи три основних чинники: замисел діалогів, соціальне обличчя героїнь та ставлення автора до образу.

1. *Lucian*. Dialogi meretricii [Електронний ресурс]: www.perseus.tufts.edu/hopper/text.
2. Булаховська Ю. Слово наукове – слово поетичне / Ю.Булаховська // Мовознавство. – 1983. – №2. – С. 37-39.
3. Веселовский А.Н. Историческая поэтика. – М.: Высшая школа, 1989. – 408 с.
4. Вихованець І.Р. Модальність / Українська мова: енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. – К.: Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 2004. – 821 с.
5. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: КомКнига, 2007, 144 с.
6. Коротун О.В. Образ-концепт “внешний человек” в русской языковой картине мира: дис. ... канд. филолог. наук: 10.02.01 / Коротун О.В., Омск, 2002. – 193 с.
7. Крупа М.П. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 432 с.
8. Потебня О.О. Эстетика і поэтика слова / О.Потебня. – К.: Наукова думка, 1985. – 295 с.
9. Риффатер М. Критерии стилистического анализа / М. Риффатер // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1980. – Вып. IX. – 148 с.
10. Горшенина Е.С. К вопросу о структурно-композиционной классификации словесно-художественного портрета // Вестник Киевского Университета. – Вып. 18. – 1984. – С. 11-13.
11. Уфимцева А.А. Роль лексики в познании действительности и в формировании языковой картины мира / А. А. Уфимцева // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М.: Наука. – 1988. – 140 с.
12. Философский энциклопедический словарь / Гл. ред.: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

Julia Malawska

LINGUISTIC AND STYLISTIC MEANS OF THE HETAERAS' IMAGE REPRESENTATION IN LUCIAN'S DIALOGUES (BASED ON “DIALOGUES OF HETAERAS”)

The article analyzes linguistic and stylistic means of the hetaeras' image representation in Lucian's “Dialogues of hetaeras”. The distinctive features of the linguistic and poetical means (tropes and figures) of the characters' description used by the author are determined.

Key words: *linguistic and stylistic representation, connotation, author's subjective modality, image, epithet, simile.*

Малявская Ю.П.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ И СТИЛИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗА ГЕТЕРЫ В ДИАЛОГАХ ЛУКИАНА (НА МАТЕРИАЛЕ “ДИАЛОГОВ ГЕТЕР”)

В статье рассматриваются лингвистические и стилистические средства формирования образа гетеры на материале “Диалогов гетер” Лукиана. Выделены характерные лингвистические и поэтические приемы, которые использует автор при формировании образа героинь.

Ключевые слова: *лингвистические и стилистические средства, коннотация, субъективная авторская модальность, образ, эпитет, сравнение.*